RAVON

schubben & slijm

RAVON nieuwsbrief voor en door vrijwilligers | nummer 44 | juli 2020

Knakaalspotters gezocht

Ringslangonderzoek Friesland

Vacante trajecten Limburg

Droogte bedreigt onze soorten

colofon

Schubben & Slijm is de nieuwsbrief van Stichting RAVON en wordt uitgegeven door de vier grote vrijwilligersprojecten: Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën en de Meetprogramma's Amfibieën, Reptielen en Zoetwatervissen. Schubben & Slijm wordt 4 keer per jaar verspreid aan alle waarnemers en monitoorders van RAVON.

ISSN (print): 1878-8343
ISSN (digitaal): 1878-8351

Stichting RAVON
Postbus 1413
6501 BK Nijmegen
www.ravon.nl
024-7410600 (Nijmegen)
020-5257331 (Amsterdam)

Aanmelden
Ga naar **www.ravon.nl/nieuwsbrief** om u aan te melden voor de digitale editie van Schubben & Slijm.
Stuur een mail naar **kantoor@ravon.nl** om u aan te melden voor de print editie.

Adreswijzigingen
kunt u doorgeven aan **kantoor@ravon.nl**

Foto omslag:
Geelbuikvuurpad (Foto: Jelger Herder)

Redactie:
Edo Goverse (NEM Meetprogramma Amfibieën)
Ingo Janssen (NEM Meetprogramma Reptielen)
Jan Kranenbarg (NEM Meetprogramma Zoetwatervissen)
Jelger Herder (NEM VO Reptielen en Amfibieën)
Kris Joosten
Kopij kunt u sturen naar k.joosten@ravon.nl

Aan deze nieuwsbrief werkten verder mee:
Annemarie van Diepenbeek, Annemarieke Spitzen
Carina van der Ende, Cas Heikens,
Christ-Jan Nederlof, Danny Verbogt,
Fam. Mulder, Fokko Mulder,
Frank Spikmans, Frans Willems,
Fred Mens, Geert Stoltenberg
Gilberto Squizzato, Hajo Glandorff,
Harm Werners, Harry van Diepen
Jacintha Weijenborg, Jakob Hanenburg
Jan Jelle Jongsma, Jeffrey van Geffen
Jesper Berndsen, Johan Scheeres
Joke Allaart, Kees Bode, Luc Hoogenstein
Mark Hilboezen , Martijn Dorenbosch
Martin Jansen, Kars Veling
Naomi Lambrikx, Niels Brevé
Nina Boemaars, Paul Neven
Rémon ter Harmsel, Ries Groeneveld
Sjek Venhuis, Tariq Stark
Tessa Mulder, Thomas Kroon
Thomas van der Es, Ton Jansen
Wil van der Werf

Vormgeving en opmaak:
Content Innovators, Den Haag

Druk: Veldhuis

MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C004472
www.fsc.org

Deze nieuwsbrief is mede mogelijk gemaakt door:
Centraal Bureau voor de Statistiek, Universiteit van Amsterdam, RAVON

inhoud

3 Herontdekken eigen tuin
4 Zeeprikkentrek
4 Bot in het binnenland
5 Knakaalspotters gezocht
6 Kikkerdril op het garagedak
6 Gekleurde dril
7 Zandhagedis op het strand
7 Reptieleneieren Krimpenerwaard
8 Eten en gegeten worden
9 Bloating
9 Early Warning System voor amfibieën en reptielen
10 Ringslangonderzoek Friesland
11 Koi en pad gered
11 Pad met een staartje
12 Prof of vrijwilliger
13 Rubriek Uit de validatiefabriek: reptieleneieren
14 Reptielen op cam
15 Vacante trajecten Limburg
16 Rubriek Vrijwilliger aan het woord: Ton Jansen
18 Reddingsactie ringslang
19 Driepoot
20 Droogte bedreigt onze soorten
21 Drinking patch
21 Gestroopte pad
21 Steur in de Brielse Maas
22 Vang de watermonsters
23 Rubriek Vrijwilliger aan het woord: Sjek Venhuis
24 VISsenscanner

05

10

15

20

Herontdekken eigen tuin

Dit voorjaar waren we met zijn allen door de Corona-maatregelen aan huis gebonden. En daardoor hadden we ook veel meer tijd om in onze tuinen rond te struinen. Bij RAVON ontvingen we opvallend veel leuke meldingen uit tuinen. Het leek er soms op dat veel mensen hun eigen tuin aan het herontdekken zijn. Hieronder twee voorbeelden van waarnemingen die wij ontvingen.

Er zit een meerval in mijn vijver

Op 23 april jl. ontvingen wij bij de helpdesk een melding van de familie Mulder dat al hun kikkers uit de tuinvijver waren verdwenen en ze vroegen zich af hoe dat kon. Na ons verzoek uit te kijken naar zieke dieren en predatoren kregen wij op 2 juni bericht dat het verhaal een bizarre wending had gekregen, want er was in de vijver een meerval van 23 cm ontdekt. Het is onduidelijk hoe de meerval in de tuinvijver terecht is gekomen. In ons tijdschrift RAVON 53 (juni 2014) is een artikel met als titel 'Transporteren eenden vissen naar voortplantingswateren van amfibieën?' opgenomen. Het verschijnen van vissen in geïsoleerde wateren is een veelbesproken onderwerp onder herpetologen en terreinbeheerders. Transport door vogels wordt daarbij vaak benoemd, maar bewijzen daarvoor zijn er nauwelijks. RAVON 53 is te downloaden op:
www.ravon.nl/tijdschrift

Ringslangen duiken op

Dit stel ringslangen trof Thomas Kroon op 9 mei jl. aan in de vijver in zijn achtertuin op de Wageningse Berg, waar een flinke populatie ringslangen voorkomt. De afgelopen 3 jaar komt er jaarlijks wel minimaal 1 keer een ringslang buurten in de tuin. Nadat ze zich de hele middag vermaakt hadden in de vijver, vertrokken ze eind van de middag naar de tuin van de achterburen. Twee weken later, op Hemelvaartsdag, ontdekte hij 1 van beide ringslangen wederom in de vijver en dit keer werd een volwassen groene kikker het slachtoffer en opgegeten. Dat blijft elke keer weer een fantastisch schouwspel!

Zeeprikkentrek

Zeeprik in de Biesbosch. (Foto's: Thomas van der Es)

Zeeprikken trekken in het voorjaar vanuit zee de grote rivieren op naar paaiplaatsen die tot honderden kilometers landinwaarts kunnen liggen. Ze richten zich hierbij op geurstoffen die worden uitgescheiden door de larven die leven in de bodem stroomafwaarts van de paaiplaatsen. Soms raken de dieren hierbij het spoor bijster en belanden in binnenwateren waar ze soms terecht komen in de fuiken van beroepsvissers. Heel bijzonder was de waarneming op 7 mei jl. waarbij een zeeprik in het ondiepe water van de Noordwaard (Biesbosch) werd aangetroffen door boswachter Thomas van der Es. Hij heeft hem gevangen en overgezet in een met de Maas verbonden kreek, vanaf waar het dier zijn trektocht vervolgde. Op zijn twitteraccount (**@ThomasvanderEs**) is ook een filmpje te vinden. Dit voorjaar zijn ook waarnemingen gedaan van zeeprikken in de IJssel, Lek, Waal en Maas. En op 28 april werden 4 volwassen zeeprikken waargenomen bij de ECI Waterkrachtcetrale te Roermond.

Bot in het binnenland

Op 16 mei sloeg Ries Groeneveld in de Neder-Rijn nabij Heteren met een vliegenhengel een bot aan de haak. Een niet alledaagse vangst, want bot wordt niet vaak zover stroomopwaarts gevangen, zeker niet met een vliegenhengel. Daarom stuurde Frans Willems deze waarneming door aan RAVON met toestemming van zijn vismaat Ries en kunnen wij dit nu met jullie delen.

Bot gevangen nabij Heteren. (Foto: Frans Willems)

Knakaalspotters gezocht

Aangespoelde knakaal. (Foto: Geert Stoltenberg)

Jaarlijks worden tientallen tot honderden dode palingen aangetroffen op de strandjes en kribvakken langs onze rivieren. Ze hebben wonden die eruit zien alsof de vissen 'geknakt' zijn en worden daarom ook wel 'knakalen' genoemd. Op zich een grappige naam, voor een niet zo grappig fenomeen. Onbekend is wat de oorzaak is en hoe deze sterfte, bij de sterk bedreigde soort, voorkomen kan worden.

RAVON en Sportvisserij Nederland zijn daarom op zoek naar hulp voor het oplossen van dit knakaalmysterie. Onderzoek toont aan dat dergelijke verwondingen alleen machinaal veroorzaakt kunnen zijn. Dit kan doordat alen en andere vissen terechtkomen in de schoepen van gemalen, waterkrachtcentrales en/of scheepsschroeven. We weten echter niet welke van deze factoren, of combinatie ervan, de oorzaak is van de palingen die dood langs de Nederlandse rivieren worden aangetroffen. En alleen als we weten wat de oorzaak is, kunnen we werken aan het voorkomen ervan.

Oplossen knakaalmysterie

De komende jaren willen we zoveel mogelijk knakalen tellen en fotograferen. Door de beschadigingen op de foto's te bestuderen en te kijken naar de riviertrajecten en de periode in het jaar waarbinnen ze worden aangetroffen, hopen we het knakaalmysterie op te lossen.

Voor dit onderzoek zijn ruim achthonderd strandjes geselecteerd langs de Boven-Rijn, Waal en Boven-Merwede.

Vrijwilligers gezocht

Het is een enorme klus om de honderden strandjes langs de Boven-Rijn, Waal en Boven-Merwede af te speuren. Daarom zijn we dringend op zoek naar vrijwilligers die mee willen helpen! Lijkt het je leuk om eens per maand (of vaker) te struinen langs de oevers van deze rivieren, meld je dan aan via **Ravon.nl/knakaal**. Alle deelnemers ontvangen een onderzoekskit en de veldhandleiding. Het invoeren van gegevens gaat eenvoudig via ons online invoerportaal en als je vragen hebt, helpen we je op weg.

Losse waarnemingen

Ook losse waarnemingen of waarnemingen langs andere rivieren van knakalen of andere beschadigde vissen zijn waardevol en ontvangen we graag. Deze kun je doorgeven via **Waarneming.nl** (gedrag: aangespoeld), **Telmee.nl** (doodsoorzaak: onbekend) of door ons een e-mail te sturen naar **knakaal@ravon.nl**. Naast de locatie ontvangen wij graag foto's (boven, onder, beide flanken) van de aal, met een meetlat/voorwerp ernaast zodat de lengte te bepalen is.

Jesper Berndsen (RAVON) & Niels Brevé (Sportvisserij Nederland)

Kikkerdril op het garagedak

Op 13 maart jl. ontdekte Harry van Diepen dat de bruine kikkers niet alleen kikkerdril in zijn vijver hadden afgezet maar ook op zijn garagedak.

Zijn kleine tuinvijver van 1 m² groot is al ruim 35 jaar zeer in trek bij de bruine kikkers in de buurt. Wat in een ver verleden startte met 1 eiklomp is nu opgelopen tot meer dan 20 eiklonten per jaar. Dit jaar waren op 13 maart al 6 eiklompen in de vijver aangetroffen en vanuit zijn werkkamer ontdekte Harry dat er ook een eiklomp was afgezet op zijn garagedak waar een flinke laag water op stond. De bruine kikkers hebben dit water via de begroeiing tegen de schuur aan kunnen bereiken. Goede klimmers dus!

Harry meldt dat dit niet de eerste keer is dat er eiklonten op een garagedak gelegd zijn. Een jaar of 10 geleden was het garagedak van zijn buurman ook als voortplantingswater gebruikt. Daar zijn ooit meer dan 20 eiklonten gelegd circa 4 jaar nadat Harry er overtollige kikkervisjes had uitgezet. Kan het zijn dat de nakomelingen van deze kikkers nu steeds het dak op gaan?

Via de klimop bereiken de bruine kikkers het garagedak waar zij eiklompen afzetten. (Foto's: Harry van Diepen)

Gekleurde dril

Op 14 maart zag Harm Werners in het water van de Geelmolense beek bij de buurtschap Niersen dit merkwaardig gekleurde klompje drijven. Dril van de bruine kikker had door de neerslag van het ijzerhoudende water een oranje aanzien gekregen.

(Foto: Harm Werners)

Witte eitjes of albino larven van amfibieën worden af en toe gemeld, vooral bij geïsoleerde kleine populaties, en meestal betreft dit eiklompen of larven van bruine kikkers. We maken daar soms melding van in onze nieuwsbrief Schubben & Slijm, zie de nummers 17 (2013), 36 en 37 (2018) op www.ravon.nl/nieuwsbrief.

Carina van der Ende uit Delft trof dit voorjaar echter witte eitjes van de *gewone pad* aan in haar kleine tuinvijver. Bij nadere bestudering van de foto blijken het beschimmelde eitjes te zijn. Mogelijk is de bevruchting niet goed gegaan.

(Foto: Carina van der Ende)

Zandhagedis op het strand

Op zaterdag 30 mei deed Fred Mens een bijzondere waarneming van een zandhagedis op het strand bij Egmond Binnen. De zandhagedis leek de oversteek naar Engeland te willen maken en liep recht richting zee. Voorzichtig is de zandhagedis weer de goede kant op geleid en richting duinen vertrokken.

Martin Jansen

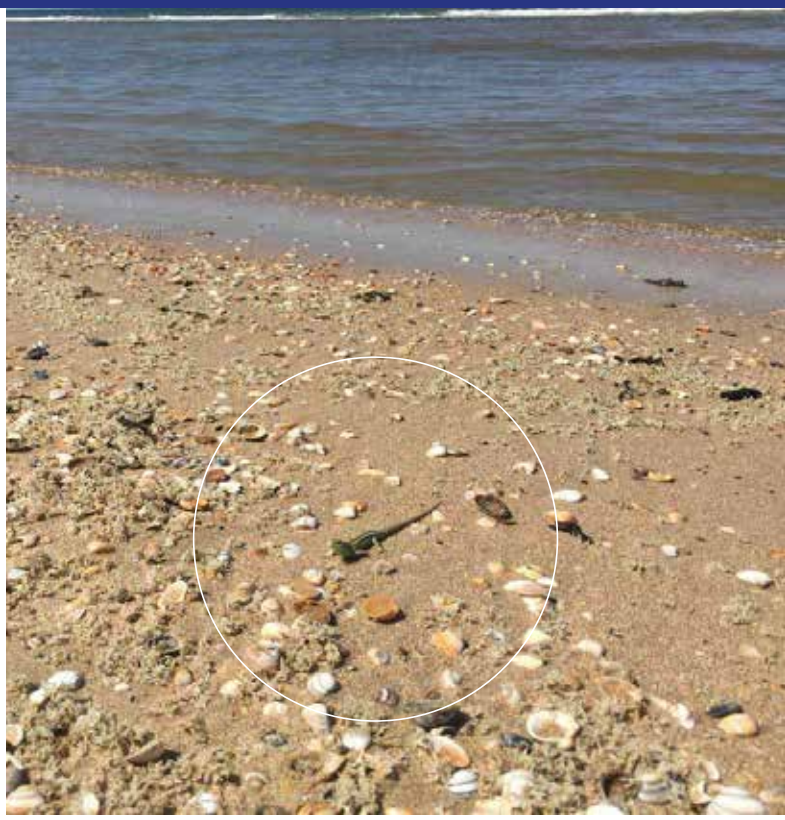

(Foto: Fred Mens)

Reptieleneieren Krimpenerwaard

28 maart was Paul Neven aan het spitten in zijn tuin in de Krimpenerwaard en kwam daar vlak naast het tegelpad wat raars tegen in de grond. Hij besloot foto's te maken en aan de RAVON helpdesk te sturen omdat het leek op reptieleneieren. De eieren waren ijskoud en er zat geen leven in. Sommige eieren waren kapot en zaten zaadjes en miereneitjes in. De eieren zijn naar een lokaal natuurmuseum gebracht.

Na bestudering van de foto's bleek het te gaan om een schildpaddeneieren want de eieren zijn niet verkleefd zoals dat bij ringslang wel zou zijn Ook de afmetingen van de eieren en de legselgrootte kloppen. In de Krimpenerwaard komen lettersierschildpadden voor en dit legsel is waarschijnlijk tijdens de hete zomer van 2019 afgezet maar nooit uitgekomen.

In de natuur zijn dergelijke nesten van lettersierschildpadden nog nooit succesvol uitgekomen in Nederland. Door de steeds warmer wordende zomers is het echter niet uit te sluiten dat ze zich op termijn wel succesvol kunnen voortplanten. We vragen daarom iedereen om waarnemingen van eierleggende lettersierschildpadden door te blijven geven en in de gaten te houden of er jonge schildpadjes worden waargenomen.
Meer informatie: **www.ravon.nl/lettersierschildpad**

(Foto's: Paul Neven)

Eten en gegeten worden

Onze soorten staan nu eenmaal niet bovenaan de voedselketen. Het is eten en gegeten worden. Dat blijkt maar weer uit de volgende waarnemingen die we dit voorjaar ontvingen.

Ringslang eet vuursalamander

Een vrijwilliger[1] van RAVON deed in Galicia in Spanje wel een heel bijzondere waarneming! Hij was getuige van een Iberische ringslang die een vuursalamander verorberde. De slang was zo'n 45 cm lang en at uiteindelijk de hele vuursalamander (6 cm) op. Onbekend is wat erna is gebeurd. Er zijn twee opties: de ringslang braakt de vuursalamander uit en leert hiervan, of de ringslang is gestorven aan het gif van de vuursalamander.

1 Naam verwilliger bekend bij Annemarieke Spitzen van RAVON

(Foto: Luc Hoogenstein)

Purperreiger pakt ringslang

Op dinsdag 26 mei jl. voeren Kelly Meulenkamp, Anne Slump, Luc Hoogenstein (allen Natuurmonumenten) en de redactie van Vroege Vogels TV over het Naardermeer ter voorbereiding van een TV-programma over het gebied. Het Naardermeer herbergt een gezonde populatie purperreigers van 80-100 paar. Meestal foerageren de vogels buiten het natuurgebied, maar regelmatig worden ook foeragerende vogels in het Naardermeer zelf gezien. Waargenomen prooien betreffen baars, brasem en rietvoorn. Naast purperreigers is het Naardermeer ook een goed gebied voor ringslangen, dus ontmoetingen tussen beide soorten zijn bijna onontkoombaar. En dat een purperreiger niet vies is van een ringslang bleek die bewuste dinsdag, toen ze een purperreiger zagen landen met een ringslang in de bek, het einde van de slang om de hals van de purperreiger geslagen. De ringslang trok uiteindelijk aan het kortste eind. Dit was voor ons de eerste keer dat we zagen dat ook ringslang op het menu van de Naardermeerse purperreigers staat. Zal je altijd zien dat de cameraploeg van Vroege Vogels in Zuid-Limburg zat en dit tafereel dus moest missen!

Luc Hoogenstein

Dodaars eet salamander

Dodaars eet kleine watersalamander. Plaats van handeling: Vogelmeer in Zuid-Kennemerland. (Foto: Sjek Venhuis)

Voor dapp're Dodaars geen partij
de nu slome salamander.
Voor de een de dood nabij
is overleven voor de ander.

Bloaten

Dit voorjaar ontvingen wij van Joke Allaart en Wil van der Werf foto's van amfibieën met een buiten-proportioneel opgezwollen lijf. De dieren lijden aan 'bloating'.

Deze term beschrijft –vrij letterlijk– het opzwellen van dieren ten gevolge van vochtaccumulatie in het lichaam. Bloating is dus geen ziekte-entiteit, maar een symptoom bij een onderliggend probleem. De zwelling kan beperkt zijn tot de borst- en buikholte (**hydrocoeloma, ascites**) en/of de lymfezakken (**edema syndrome**) maar kan ook gegeneraliseerd zijn in de huid over het volledige lichaam inclusief de ledematen (**anasarca**, **hydrops of ballonziekte**, **hydrosarca**).

Bloating is een veel voorkomend verschijnsel bij amfibieën waarbij verschillende oorzaken aan de basis kunnen liggen. Veel dieren met bloating sterven. Doordat veel oorzaken het bloaten kunnen veroorzaken, is de behandeling afhankelijk van de oorzaak.

Annemarieke Spitzen
Bron: Vanden Broucke, 2016.

Deze opgezwollen bruine kikker trof ik op 3 juni in mijn tuinvijver aan. (Foto: Wil van der Werf)

Ik was op 21 april met een schepnet algen uit onze tuinvijver in Gouda aan het scheppen, toen ik deze opgezwollen kleine watersalamander in mijn schepnet zag. (Foto: Joke Allaart)

Early Warning System voor amfibieën en reptielen

Op 7 juni heeft RAVON een digitale presentatie vrijgegeven over 'eerste hulp bij zieke en dode reptielen en amfibieën'. Alle informatie over het Early Warning System dierziekten, verteld in acht minuten.

Voorkomen is beter dan genezen
Door alle meldingen van afwijkingen, ziektes en opvallende sterfte te registreren, kunnen we snel nieuwe ziekten en uitbraken ontdekken en de ontwikkelingspatronen van bekende ziekten monitoren. Hierdoor kunnen nieuwe ziekteverwekkers worden ontdekt (zoals al is gebeurd bij Bsal en Ranavirus). RAVON screent nu bijvoorbeeld vervellingshuiden van slangen op de aanwezigheid van een Noord-Amerikaanse schimmelziekte. Tot nu toe is de schimmel niet aangetroffen, maar als we 'm vinden zijn we er vroeg bij, waardoor het ons in staat stelt om bij ontdekking van de schimmel snel te kunnen informeren en te handelen. Samen met de gebiedsbeheerders kan dan worden geprobeerd verspreiding te voorkomen.

Meer info: **www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=26236**

Ringslang-onderzoek in Friesland

De ringslang is met name in het zuidoostelijke deel van Friesland een redelijk algemene verschijning. In het noorden van de provincie lijkt de soort echter schaars. Om meer inzicht in de populatie te krijgen is RAVON op zoek naar waarnemingen, zowel historisch als actueel, uit Noard-Fryslân. Ringslang gezien? Meld het ons. Contactgegevens vind je onderaan het artikel.

Ringslang. (Foto's: Tessa Mulder)

Fryske ringslang gezocht

In Noard-Fryslân, met name in veenweide gebieden ten oosten van Leeuwarden komt de ringslang voor. Het gaat met name om de natuurgebieden tussen Leeuwarden, Oenkerk en Zwaagwesteinde. Er zijn echter slechts enkele tientallen waarnemingen bekend, waarvan de oudste dateert uit de jaren veertig van de vorige eeuw. Jaarlijks worden maar enkele dieren gezien. Dit doet vermoeden dat de populatie klein en mogelijk kwetsbaar is. RAVON voert daarom veld- en buurtonderzoek uit om de actuele- en historische verspreiding beter in kaart te brengen.

Veld- en buurtonderzoek

In het voorjaar van 2020 voeren we een tweeledig onderzoek uit. Kansrijke locaties worden door studenten onderzocht op de aanwezigheid van de ringslang. Daarnaast vragen we buurtbewoners, recreanten en lokale (natuur-) organisaties om waarnemingen van ringslangen bij RAVON te melden. Waarnemingen uit het verleden zijn ook erg waardevol, zeker als deze vergezeld worden van een foto, goede beschrijving van het dier en een exacte datum en locatie.

Broeihopen helpen de ringslang

In Nederland gebruikt de ringslang broeihopen om de eieren in te leggen. De warmte die vrijkomt bij de decompositie van het plantaardige materiaal zorgt voor de incubatie van de eieren. Vroeger legde de ringslang zijn eieren onder andere in mest- en composthopen, maar omdat deze schaars zijn geworden is het noodzakelijk om de ringslang hierbij een handje te helpen. Daarom heeft RAVON in samenwerking met de gemeente Leeuwarden en It Fryske Gea in het voorjaar van 2019 vijf broeihopen aangelegd. Staatsbosbeheer legt al langer in een aangrenzend gebied broeihopen aan. Door de COVID-19 crisis konden deze helaas niet omgezet worden, dit zal in 2021 gebeuren. Zouden ze al in gebruik genomen zijn door de ringslang?

Heb je een ringslang gezien?

Heb je in het verleden een ringslang gezien in de omgeving van Leeuwarden, Oenkerk en Zwaagwesteinde? Geef dit dan door aan ons. Wanneer mogelijk met een foto van het dier, goede beschrijving, datum en locatie/coördinaten. Ook vervellingen kunnen helpen bij het in kaart brengen van de verspreiding . Waarnemingen graag melden bij Tariq Stark (**t.stark@ravon.nl**) en Tessa Mulder (**tessa.mulder@hvhl.nl**).

Tariq Stark (RAVON), Tessa Mulder (stagiaire RAVON), Jan Jelle Jongsma & Mark Hilboezen (It Fryske Gea), Gilberto Squizzato (Gemeente Leeuwarden), Jakob Hanenburg (Staatsbosbeheer)

Het ringslangonderzoek in het noorden van Friesland vind plaats in samenwerking met It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en Gemeente Leeuwarden. Opdrachtgever is het Prins Bernhard Cultuurfonds, afdeling Friesland.

PRINS BERNHARD CULTUURFONDS

Koi en pad gered

Tijdens het voederen van de koikapers in mijn tuinvijver, bemerkte ik dat één van de vissen iets uit z'n bek had hangen. Daardoor lukte het 'm niet voer tot zich te nemen. Toen de koi dichterbij kwam, zag ik dat het de poot van een kikker of pad was, die uit zijn bek stak. De vis begon wild met de kop te draaien om van zijn te grote prooi af te komen. Dat lukte helemaal niet, waarop ik besloot de karper te vangen.

Vrij gemakkelijk schepte ik de koi uit de vijver en legde 'm met schepnet en al op de tuintafel. Toen ik aan de poot uit z'n bek begon te trekken, kwam langzaam het hele lijf van een pad tevoorschijn. De vis bleef er rustig onder. Ik legde de dode pad op een stapel leistenen, om later in de kliko te gooien.

Eerst m'n Koi veilig terug in het water. Die zwom, alsof er niets gebeurd was weer naar zijn maten. Ik draaide me om en zag, tot mijn verbazing, dat de pad weg was! Die zat levend en wel in de border van de tuin...

Kees Bode

(Foto's: Kees Bode)

Pad met een staartje

Tijdens een luisterronde voor rugstreeppadden in de Millingerwaard op 20 mei jl. trof Nina Boemaars deze rugstreeppad aan met een ongenode gast. Het blijkt te gaan om een medicinale bloedzuiger (bevestigd door Bram Koese van EIS Kenniscentrum).

Het was een warme avond met een toptelling van ruim 800 rugstreeppadden. De ronde duurde tot 3 uur 's nachts om alles te kunnen tellen. En dan ook nog zo'n bijzondere waarneming. De medicinale bloedzuiger komt in ons land nog maar op een paar plekken voor, waaronder de Millingerwaard.

(Foto: Nina Boemaars)

Eén van de zes waargenomen adders op het Balloërveld. (Foto: Johan Scheeres)

Prof of vrijwilliger

Balloërveld 23 mei. s 'Morgens om 9.00 uur afgesproken met Tariq Stark van RAVON. Tariq had mij een email gestuurd dat hij samen met mij een monitoringrondje wilde lopen op het Balloërveld. Hij was er al een tijdje niet meer geweest en hij was toch in Drenthe.

Al pratend en zoekend naar reptielen, dachten we nog dat het niet het mooiste weer was: veel wind, 3-4 Beaufort zuidwest, af en toe een wolk. Maar de temperatuur was goed: 14°C. Er waren al mensen op het Balloërveld aan het wandelen of hardlopen.

Tariq zou rechts naast het zandpad kijken en ik links. Na een 15 minuten lopen had Tariq al 7 levendbarende hagedissen en ik had nog niets. Dan ga je toch wel twijfelen. Wat doe ik niet goed? Kijk ik niet goed? Stamp ik te hard, of zie ik ze gewoon niet liggen met hun schutkleur? Maar Tariq zei "*Ik loop aan de kant waar de wind niet op staat en de zon naar toe schijnt*". Al gaandeweg zag ik ook levendbarende hagedissen. Niet zo veel als Tariq maar toch. We dachten hetzelfde over de adders: te veel wind. Gelukkig zagen we samen een mooi aantal. Het zoeken en kijken werd ook nog beloond met een adulte hazelworm. Maar eerlijk is eerlijk Tariq had zeer veel levendbarende hagedissen (26). Totaal hadden we samen 31 levendbarende hagedissen, 6 adders en 1 hazelworm.

Johan Scheeres

Adulte hazelworm, de beloning van de dag. (Foto: Johan Scheeres)

Reptieleneieren

Ei van reptiel – of toch niet...

Waarnemingen van reptieleieren worden niet vaak doorgegeven, behalve door broeihoopwerkgroepen. Bij broeihopen gaat het altijd om ringslangeieren die vaak in relatief grote getalen worden gevonden. Een vrouwtje legt jaarlijks tussen de 15 en 30 eieren die veelal als een prop aan elkaar kleven. De ovale eieren zijn 2,5-3,5 cm lang en 1,5-2,5 cm breed. De juveniele slangen snijden met hun eitand de elastische schaal open. Deze sneetjes zijn goed zichtbaar op de uitgekomen verkreukte eieren. Ringslangeieren worden normaliter niet in op het zand los gevonden.

Jaarlijks komen er waarnemingen langs van ovale omhulsels met zo'n grote diameter, gevonden losliggend op het zand. Daarom worden deze doppen doorgegeven als zandhagedis-ei. Maar de eieren van de zandhagedis zijn maar 1,3-0,9 cm groot (vers). Nadat de juveniele hagedissen eruit zijn gekropen verschrompelt het eitje tot een gerimpeld perkamentachtig plat eitje. Dat lijkt geenszins op de ongekreukte grote doppen met een maat van een ringslangenei.

Hageveld-eieren

Deze doppen zijn vaak oude cocons van de nachtvlinder hageheld! Een imposante grote nachtvlinder met dito rups. De rups is harig en wordt vaak zonnend gezien in de heide of lopend over de grond. De rupsen leven van allerlei loofbomen en struiken, waaronder sleedoorn, duindoorn, wilg, struikhei, braam en bosbes en kunnen gevonden worden in de periode september-mei. De rupsen verpoppen zich in de vegetatie. Na uitkomen raken de lege omhulsels los en kunnen de dopjes gevonden worden op de grond.

Cocons van de hageheld worden nogal eens verward met eieren van de zandhagedis. Links uitgekomen cocons van de nachtvlinder, rechts uitgekomen eieren van de zandhagedis.
(Foto: Annemarie van Diepenbeek)

De hageheld is algemeen voorkomend op de zandgronden en in de duinen. Net als de zandhagedis, welke echter een beperktere verspreiding heeft! Niet zo vreemd dat door leken deze cocons voor reptieleieren worden aangezien, gevonden op het zand dus redenerend dat het wel een ei van de zandhagedis zal zijn. Als er niet geredeneerd wordt, maar nauwkeurig wordt geobserveerd, kan je zelf zien dat aan de binnenkant van de cocon haren zitten. En de cocons hebben een gaatje aan een korte kant, en geen sneden van een eitand.

En zandhagedissen eieren, zijn die wel te vinden dan?

Deze eitjes worden tot een diepte van tien centimeter gelegd. Een geoefend oog kan ze vinden een boven op het zand. Maar zandplekjes afschrapen op zoek naar uitgekomen legsels kan ook vanaf eind oktober tot eind mei. Een tip is dan een zeefje mee te gebruiken!

Edo Goverse

Reptielen op cam

Videostill van de gefilmde adders, die op het heetst van de dag even lekker in de zon liggen. (Foto: Jeffrey van Geffen)

Kijkje in het verborgen leven van twee verliefde adders

Monitoren op de Veluwe voor het NEM Meetprogramma Reptielen op trajecten waar je zo geniet. Flora en fauna bekijken waar je van houdt, wie wil dat nu niet! Maar... als de zon net even verkeerd staat heb je altijd ergens een schaduwzijde, letterlijk en figuurlijk. Met het veranderende klimaat zijn er veranderende omstandigheden, warme voorjaren gevolgd door lange hete zomers zorgen voor een vertekend beeld want... waar zijn die adders toch gebleven? Hoe laat komen ze tevoorschijn op een warme dag? Hoe lang blijven ze liggen? Misschien moet ik vroeger mijn bed uit om ze te kunnen zien... om zes uur 's morgens? Daar word ik (en mijn omgeving) niet vrolijk van. Dus...

Bij wijze van test heb ik mijn wildcamera neergezet bij een hibernaculum met voor mij twee bekende, adulte adders om de activiteiten te meten in een warmer wordende wereld. Wat blijkt? Gedurende het seizoen heb ik gezien dat deze twee adders een vast ritueel en ritme hebben. Het is dus niet zo dat ze op warme dagen om zes uur 's ochtends al tevoorschijn komen, maar altijd rond negen uur.
De duur van thermoregulatie is vanzelfsprekend op hete dagen een stuk minder lang. De tijd van opwarmen gaat van 4 uur zon vanaf het vroege voorjaar terug naar hooguit 20 minuten in de zomer. Na een 20 minuten durend zonnebad verdwijnen de dieren een paar uur om vervolgens weer 20 minuten te gaan zonnen. Dit herhaalt zicht een paar keer gedurende een zomerse dag.

Met name in de vroege avonduren zie je activiteit van bijvoorbeeld jonge adders en gladde slangen op hetzelfde hibernaculum, maar niet van deze volwassen adders. Zelfs op hete dagen heb ik 's nachts geen activiteit waar mogen nemen.

Ik besef me natuurlijk wel dat elke ligging, elk gebied en elk dier anders is. Maar van langdurig opwarmen in de voorjaarszon tot aan hofmakerij, dit kijkje in het verborgen leven van deze twee verliefde adders is een intieme en unieke ervaring geweest.

Jeffrey van Geffen

Snackende ringslang in de winter

Op 28 februari 2020 bracht ik met mijn gezin een bezoek aan de Orchideeënhoeve in Luttelgeest, in de Noordoostpolder. Het is een kassencomplex met tropische tuinen: weelderige begroeiing, waterpartijen, vochtig en behaaglijk warm dus. De vijvers zitten vol vissen, geelwangschildpadden en...

Bij een van de vijvers op de afdeling 'Amazone regenwoud' werd een ringslang aangetroffen. Die was net bezig een bruine kikker op te eten en daarvan hebben we met de camera een filmpje gemaakt.
Navraag bij een medewerker leerde dat er regelmatig ringslangen worden gezien in deze kassen. De kassen zijn niet hermetisch afgesloten, ringslangen kunnen komen en gaan. Deze ringslang is waarschijnlijk afkomstig van het Kuinderbos, een bekend bolwerk van de ringslang op minder dan eén kilometer afstand van de kassen.
In de natuur worden ringslangen pas vanaf half maart gezien, zonnend bij het overwintersverblijf. Deze ringslang wist de winter te ontvluchten en vond in de kassen een tropische snackbar.

Frank Spikmans

Videostill van de gefilmde snackende ringslang. (Foto: Frank Spikmans)

De muurhagedis is 1 van de 7 inheemse reptielensoorten die in Limburg leven. (Foto: Jeffrey van Geffen)

Reptielen in Limburg, beleef het zelf!

Alle zeven inheemse reptielensoorten zijn wel ergens in ons Limburgse landschap te vinden. Van levendbarende hagedissen en hazelwormen in het heuvelland tot zandhagedissen op bijvoorbeeld de Brunssummerheide, het Limburgse landschap herbergt vele pareltjes!

Reptielen zijn niet altijd even gemakkelijk te zien, maar met een beetje oefening en kennis van de ecologie van de soort(en) kun je ze goed opsporen. Bijkomend voordeel is dat het zoeken naar reptielen altijd bij goed weer gebeurd, niet te warm, niet te koud en liefst met een zonnetje erbij. Om de populatieontwikkelingen van de verschillende reptielensoorten in de gaten te houden, wordt systematisch een deel van de populatie geteld in het kader van het NEM Meetprogramma Reptielen. Dit wordt gedaan door dieren te tellen op een vast traject. De trajecttellingen worden van tijd tot tijd herhaald zodat de populaties gevolgd kunnen worden. In Limburg zijn er op verschillende plekken trajecten die niet meer systematisch geteld worden. Op het kaartje zijn de verschillende vacante trajecten weergegeven. Misschien zie je al een leuk traject bij jou in de buurt?

De aanpak van het de monitoring is relatief eenvoudig. Zeven keer per jaar, tijdens gunstige weersomstandigheden, worden alle reptielen op het traject geteld. Vier keer in het voorjaar (eind maart tot eind juli) en drie keer in de nazomer (augustus/september. Het beste moment van de dag is meestal in de ochtend, als de dieren zich nog moeten opwarmen. Het op deze manier volgen van de soorten op jouw traject is niet alleen heel

waardevol voor de trendbepaling van de soort, maar ook erg leuk om te doen.

Enthousiast geworden en zin om op een traject reptielen te tellen?
Meld je aan bij Tariq Stark (t.stark@ravon.nl) en Naomi Lambrikx (n.lambrikx@ravon.nl) dan kan er gekeken welk traject vacant is, krijg je een handleiding en toegang tot het portaal om de tellingen door te geven. Of misschien tel je al regelmatig reptielen op dezelfde locatie? Dan zijn jouw gegevens wellicht ook bruikbaar als trajecttelling. We horen het graag!

Naomi Lambrikx & Tariq Stark

Kikkers tellen in 't Zwanenbroekje

Vrijwilliger aan het woord: Ton Jansen

'Kikkers tellen', heet het in huize Jansen-Weijenborg: het vrijwilligerswerk bij RAVON van Ton. Officieel: het monitoren van amfibieën. Voor een interview zijn we naar 't Zwanenbroekje gegaan, zijn telgebied in de Oijpolder nabij Nijmegen. We zitten aan een picknicktafel op het Evenementenplein. Het is de uitvalbasis van activiteiten, zoals de Slootjesdagen; bezoeken van schoolklassen, of de start van excursies".

Op een bord met een kaart van 't Zwanenbroekje wijst hij de poelen aan. "*Twee poelen die aangelegd zijn in 2017 staan er niet op. En één poel is een pas uitgebaggerde sloot. Ik zie daar nog niet zo veel salamanders. Het afgelopen jaar één klein watersalamandertje. Kikkers zat, die plonzen erop los. Ik heb er wel eiafzetting van de kamsalamander op het blad van de kikkerbeet gezien. Die eitjes hebben weinig kans om uit te groeien tot larve. Ik ving er ook tientallen driedoornige stekelbaarsjes, die hebben een lekkere maaltijd aan de eitjes.*"

Waarom ben je in 't Zwanenbroekje gaan monitoren?
Puur toeval. In 2014 was er een natuurwerkdag in Groesbeek. We hielpen vanuit het IVN mee om langs de oude spoorlijn Nijmegen-Kranenburg struiken en jonge boompjes te verwijderen. In het gebied komen zandhagedissen voor die nog wel eens door fietsers doodgereden worden op het naastliggende fietspad. De Werkgroep Milieubeheer uit Groesbeek voerde actie voor maatregelen samen met RAVON. Zij hadden er een infostand. RAVON staat ook voor amfibieën. Kikkers, daar had ik wel wat mee, opgegroeid in de polders van Delfland in het Westland was ik vaak langs de slootkant te vinden. Er was een gebied vrij om te monitoren. Dat was 't Zwanenbroekje. Het kwam mooi uit. De werkgroep praktisch natuurbeheer van het IVN werkt er een paar keer per jaar om de vrijwilligersgroep te helpen bij allerlei werkzaamheden rond het beheer.

Eén poel is een pas uitgebaggerde sloot met een natuurvriendelijke oever. (Foto: Ton Jansen)

Scheppen in de poelen voor de monitoring van amfibieën, dat doet Ton graag. (Foto: Jacintha Weijenborg)

Welke dieren komen er voor in 't Zwanenbroekje?
Mij gaat het om de amfibieën. Van de 18 soorten die in Nederland voorkomen zijn er in 't Zwanenbroekje twee soorten salamanders (de kam- en de kleine watersalamander) , de gewone pad en drie 'soorten' kikkers: (bruine en groene kikkers). De kamsalamander vind ik het meest interessant. Ik zie als ik in 't Zwanenbroekje ben natuurlijk veel meer: reeën, hazen, en beversporen. Ik hoor de koekoek en heb de ijsvogel gespot. Buizerds, reigers, ooievaars, ganzen. Ook voor vogelaars is er veel te zien. In mijn schepnet of fuik vang ik waterdiertjes en larven van libellen. Ook de geelgerande waterkever. Het roofdiertje zat in een fuik waar hij uit de buik van een kleine watersalamander een flinke hap genomen had.

Kamsalamanders leven in meerdere poelen in 't Zwanenbroekje. (Foto: Ton Jansen)

't Zwanenbroekje is een particulier initiatief uit 1992, waarbij landbouwgronden worden omgevormd naar natuur. Het gebied bestaat voornamelijk uit graslanden en moeras. Ook liggen er struwelen, poelen, beken en sloten.

Bij de inrichting van het gebied wordt gestreefd naar een zo groot mogelijke variatie, passend bij het landschap, zodat planten en dieren zich thuis voelen. 't Zwanenbroekje is circa 28 ha. groot en is een onderdeel van de ecologische verbindingszone door de Ooijpolder, tussen de stuwwal bij Nijmegen/Beek-Ubbergen en de uiterwaarden langs de rivier de Waal.

Het beheer is in handen van de Stichting Landschap-Ooijpolder-Groesbeek. Een vrijwilligersteam is belast met de uitvoering van de (her) inrichting van het landschap. Voor het beheer worden schapen, koeien en dit jaar paarden ingezet. Een van de samenwerkingspartners is het IVN, (Rijk van Nijmegen). Ook Sovon en KNNV monitoren in het gebied.

Kamsalamanderlarven. (Foto: Ton Jansen)

Vertel eens wat meer over de poelen
Niet alle poelen neem ik even intensief mee in mijn rondes. De Paaipoel bijvoorbeeld is bijna dichtgegroeid. Als er niks gebeurd zal de poel verlanden. Er staan een aantal grote populieren die zorgen voor veel bladafval, waarover discussie is: de bomen kappen, beschermen of aan de bevers overlaten. Het eldorado voor de kamsalamander is de Stiltepoel. De poel doet zijn naam geen eer aan. De poel ligt vlakbij de drukke Rijksweg tussen Nijmegen en Kleve, en ligt niet gunstig om in alle rust waarnemingen te doen. De poel is een paar jaar geleden uitgebaggerd. Het slib is eruit gehaald. Een deel van de watervegetatie is toen verdwenen, zoals watermunt, waarop salamanders eitjes afzetten. De poel ligt voor amfibieën op een mooie plek met veel schuilmogelijkheden voor salamanders: wat afgelegen, bosschages, ruigtes van bramenstruiken en afgeknaagde bomen door bevers. De poel heeft zich snel weten te herstellen. Het afgelopen jaar was een goed kamsalamander jaar: volwassen exemplaren, ei-afzetting, maar ook larven. Ik ving ze met een schepnet, maar ook met acht tegelijk met een fuik. De mannetjes van kamsalamander zijn in de paartijd erg mooi. Ook de larven met uitwendige kieuwen zijn prachtige, bijna prehistorisch diertjes.

Salamander eitje. (Foto: Ton Jansen)

Is die poel de enige poel waar kamsalamanders voorkomen?
Nee. Ook in de Drinkpoel en in de pas aangelegde poelen heb ik ze kunnen waarnemen. Verrassend was trouwens dat ik al in het eerste jaar in een van de nieuwe poelen larven van de kam- en kleine watersalamanders gevangen heb, en afgelopen jaar ook volwassen exemplaren. Die poelen doen het goed.

Kan iedereen er zomaar in 't Zwanenbroekje gaan wandelen?
Nee, dat is niet de bedoeling. Het is een afgesloten gebied. Vlakbij loopt een wandelroute vanuit Ubbergen met een voetbrug over de Rijksweg. Een pad leidt naar een trekveer over het Meertje richting Persingen en verder de Ooypolder in. In 't Zwanenbroekje worden op verzoek excursies georganiseerd voor groepen. Of je moet vrijwilliger worden!

Hoelang blijf je nog tellen in 't Zwanenbroekje?
Dat weet ik niet. Het zou mooi zijn als ik een telmaatje erbij krijg in 't Zwanenbroekje. Er is meer te doen. De Gemeente Nijmegen heeft mij gevraagd om de poelen in Nijmegen in kaart te brengen, dat zijn er meer dan je op het eerste oog zou denken en in het stadsdeel Lindenholt te beginnen met het monitoren van de soorten amfibieën. Er zullen misschien geen kamsalamanders voorkomen, maar het is goed dat in mijn stad er meer aandacht komt voor biodiversiteit in en om het water. Het sluit aan bij de doelstelling van de gemeente om natuurgebiedjes (natuurpareltjes) in de stad te benoemen, en burgers te verbinden met de eigen leefomgeving door initiatieven en door het waarnemen en monitoren van soorten. En... het waterleven en amfibieën worden vaak vergeten. Er wordt altijd gesproken over groen... maar in feite gaat het om groen en blauw!

We maken een rondje langs de poelen. Polderen. We stappen over prikkeldraad, klimmen over hekken en glibberen door modder. En zien een tiental zilverreigers, kikkers en salamanders.

Jacintha Weijenborg & Ton Jansen
Info. www.zwanenbroekje.nl

Ringslang 1 heeft een bruine kikker te pakken.

Reddingsactie ringslang

Dinsdag 7 april tussen 13:55 en 16:01

Bijna 10 jaar heb ik een vijver in mijn achtertuin, speciaal ingericht voor amfibieën en reptielen. Met enige regelmaat zitten er ringslangen in en rondom de vijver.

Op 7 april 2020 trof ik een ringslang (R1) aan in de vijver met een bruine kikker in zijn bek. De kikker werd vervolgens naar de kant gesleept en de ringslang verstopte zich daar deels tussen de Japanse zegge. Daar werd de kikker verder naar binnen gewerkt.

Langzaam wordt kikker naar binnen gewerkt.

Na ongeveer 40 minuten zag ik ineens dat een andere ringslang (R2) een poot van de nog uit de bek stekende kikker beet pakte en niet los wilde laten. Langzaam werd de kikker door de eerste ringslang geheel naar binnen gewerkt met de kop van de tweede ringslang! Wat nu?? De tweede ringslang geheel naar binnen laten werken? Zou dat overigens lukken?

Na even geaarzeld te hebben besloot ik de tweede ringslang vast te pakken. Dat resulteerde erin dat deze zich uit de bek van de eerste ringslang kon worstelen. Ook een deel van de kikker kwam uit de bek van de eerste ringslang terug. Ik liet de ringslang vervolgens los en deze vluchtte de vijver in. Gelukkig springlevend en voor ik zover kon beoordelen zonder noemenswaardige beschadigingen aan de kop!

Ringslang 1 'verschalkt' ringslang 2 die de kikker wil afpakken maar na mijn ingrijpen loslaat.

De eerste ringslang werkte de kikker vervolgens weer geheel naar binnen en verdween. Eind goed al goed of had ik de natuur zijn gang moeten laten gaan?

Christ-Jan Nederlof

Ringslang 1 peuzelt kikker opnieuw naar binnen. (Foto's: Christ-Jan Nederlof)

Een bijzondere waarneming van een volwassen groene kikker met een derde achterpoot. (Foto: Peter Koblens)

Driepoot

Op 11 mei 2020 zag Peter Koblens deze groene kikkers in de Polder Arkemheen. Wat hem op viel was dat de bovenste kikker een staart had en daarom stuurde de foto naar de RAVON helpdesk met de vraag of dit een afwijking of iets bijzonders is?

Raymond Creemers van RAVON kon het volgende melden: "*Het lijkt op een derde achterpoot in plaats van een staart. Kikkers ondergaan een complete metamorfose van kikkervis tot kikker en daarbij kan wel eens wat misgaan (missend oog, extra voor- of achterpoot). Een deel van de misvormingen aan poten kan ook worden veroorzaakt door parasieten die tijdens de metamorfose toeslaan. Over de invloed van de parasieten zijn wel wat publicaties verschenen. Kennelijk heeft deze extra achterpoot geen negatieve invloed op de overlevingskansen voor dit dier, hij is immers wel volwassen geworden.*"

Peter kon daar nog het volgende aan toevoegen: "*Hij is niet alleen volwassen geworden, maar had ook geen enkele moeite om over een afstand van 50 cm in één keer op die onderste kikker te springen!*".

Je ontvangt onze gratis nieuwsbrief Schubben & Slijm; een nieuwsbrief voor en door vrijwilligers. Maar wist je dat wij ook het tijdschrift *RAVON* uitgeven?

Download een nummer op **www.ravon.nl/tijdschrift** en blader eens een nummer door!

Voor € 26,- per jaar ben je al donateur van RAVON. Jouw bijdrage komt ten goede aan de noodzakelijke bescherming van onze soorten. Als dank ontvang je viermaal per jaar het tijdschrift *RAVON*, de RAVON-balans en een uitnodiging voor de jaarlijkse RAVON-dag.

www.ravon.nl/Word-donateur

Droogte bedreigt onze soorten

Hoewel de maand februari erg nat was, is het nu op veel plekken al weer kurkdroog. Waterschappen, drinkwaterbedrijven en boeren maken zich zorgen, maar zeker ook voor de natuur is verdroging al jarenlang een van de grote problemen. 2018 en 2019 waren extreem droog, dat heeft de situatie nog verder verslechterd. Maatregelen tegen droogte kunnen daarbij samengaan met maatregelen tegen stikstof.

We herinneren ons allemaal nog de beelden van de voorgaande twee jaar. Reddingsacties voor beekvissen in drooggevallen beken en nectarkroegen op het stuifzand om vlinders aan voedsel te helpen op uitgedroogde heide. Hoewel begin 2020 nat was en watervoorraden in de grond weer wat werden aangevuld, had april dit jaar wederom een droogterecord en inmiddels is er, zeker op de zandgronden, al weer sprake van sterke verdroging. Hoe dit jaar verder zal verlopen is nog niet te zeggen, maar opnieuw een extreme droogte kan voor veel soorten desastreus zijn.

Vissen en kamsalamander nemen af

Dit geldt bijvoorbeeld voor de grote modderkruiper in sloten, de beekprik en de rivierdonderpad in beken en de kamsalamander in poelen. Een recente analyse van RAVON wijst uit dat vijftig tot zestig procent van de populaties beekprikken en rivierdonderpadden in beken in 2018 en 2019 acuut bedreigd werd door droogvalproblematiek. Ook zelfs de grote modderkruiper, een vis waarvan bekend is dat de soort enkele weken van droogte kan overleven, blijkt in verschillende sloten te zijn uitgestorven die in 2018 langdurig hebben drooggestaan. Van de kamsalamander zijn uit Brabantse Natura 2000-gebieden poelen bekend die in 2018 en 2019 omstreeks juni zijn drooggevallen, waardoor een generatie larven als verloren moet worden beschouwd.

Roep om anti-verdrogingsmaatregelen

De impact van de droogtecrisis op bijzondere fauna is duidelijk, de klimaatvoorspellingen geven aan dat droogte steeds vaker zal voorkomen. Het is daarom tijd om structureel anti-droogtemaatregelen te nemen, voor de korte en voor de lange termijn. Op de korte termijn liggen er kansen bij het vergroten en verdiepen van poelen, het plaatsen van tijdelijke stuwen in beken en het lokaal verdiepen van de beekbodem. Als noodmaatregel moet zelfs het inlaten van (grond)water overwogen worden. Op langere termijn liggen er kansen in het langer vasthouden van water door bijvoorbeeld uitgesteld maaibeheer en het aanleggen van waterbuffers. Uiteindelijk moet de grondwaterspiegel hersteld worden, waarbij functies volgen uit de natuurlijke condities van het landschap, zodat regenwater langdurig kan worden vastgehouden. Dit vereist visie, maatregelen en plannen op een grotere schaal.

Relatie met stikstofmaatregelen

Maatregelen tegen de droogtecrisis zouden hierbij gewogen moeten worden samen met maatregelen in het kader van de stikstofcrisis in plaats van dat maatregelen naast elkaar staan of zelfs tegen elkaar inwerken, zoals bij het plan om stikstof uit mest uit te spoelen met water. Vrijkomende gronden bij de uitkoop van boerenbedrijven nabij natuurgebieden kunnen gebruikt worden als buffer om grondwaterstanden duurzaam te verhogen. Verlaging van de stikstofbelasting zorgt dan weer voor verminderde plantengroei in en rondom water waardoor de waterverdamping via bladeren vermoedelijk minder wordt en verdroging van wateren minder snel zal gaan.

Martijn Dorenbosch (RAVON) & Kars Veling (De Vlinderstichting)

Drooggevallen Bielheimerbeek bij Varsseveld. (Foto: blikonderwater.nl)

Drinking patch

Rugstreeppadden die vocht opnemen om hun vochthuishouding op pijl te brengen. (Foto's: Edo Goverse)

Ik had een Britse studente beloofd rugstreeppadden te laten zien. Op naar de duinen waar de soort gevoelsmatig massaal voorkomt, dus altijd garantie op succes. Maar het voortplantingsseizoen was al ver gevorderd en de zomer had tropische temperaturen bereikt. Dus tja, het was stil in de duinen. Geen koren rugstreeppad om naar toe te lopen. Bij de typische rugstreeppaddenplasjes was geen pad te vinden. Als laatste toch maar even kijken bij een groot water. Misschien jagende padden langs de oever te vinden? Maar nee, we vonden uiteindelijk rugstreeppadden op de natte oeverzone.

De padden hadden droog duinzand op hun kop en/of rug, maar het lichaam was grotendeels ingegraven in de natte modder. Natuurlijk, deze padden waren hun vochthuishouding op pijl aan het brengen! Toen schoot me de term "*drinking patch*" te binnen. Dat is een term voor het lichaamsdeel waarmee padden vocht opnemen: de buik en onderzijde dijen.

Edo Goverse

Gestroopte pad

Hajo Glandorff mailde lang gelden deze foto van een gestroopte pad met de begeleidende tekst: "*Aan het begin van elk seizoen vinden we kikkers en padden die het slachtoffer zijn van predatie. We zien dan het achtereind van het amfibie met nog wat ei er aan vaak ook darm. Dit jaar voor het eerst vinden we de dieren van hun jas ontdaan/jas binnenste buiten. In het natuurbericht wordt gedacht aan bunzing, de boswachter denkt aan een marter soort.*" Inderdaad weten predators dat padden gifklieren hebben en dat de huid ook beter is niet op te eten. Deze predator heeft het stropen wel tot een kunst verheven!

De gestroopte pad. (Foto: Hajo Glandorff)

Vangst Siberische steur. (Foto: Cas Heikens)

Steur in de Brielse Maas

Er worden verschillende uitheemse steursoorten in Nederland aangetroffen. Het gaat om de diamantsteur (synoniemen: Russische steur en Donausteur), Siberische steur, spitssnuitsteur en sterlet.

Op 18 mei 2020 ving Danny Verbogt in de Brielse Maas een steur van tussen de 12 en 16 kg en een lengte van 1,3 meter. De steur kon helaas niet gewogen worden in een weegzak. Een bijzondere vangst.

Het blijkt te gaan om een Siberische steur (kleine beenplaten). De Siberische steur wordt de laatste jaren behoorlijk veel gevangen, sinds 2006 tientallen vindplaatsen in heel Nederland. Vermoedelijk zijn dit losgelaten vijverexemplaren.

Cas Heikens & Jan Kranenbarg

Vang de watermonsters

Natuur & Milieu is trots dat ze met 7 waterschappen, de Nederlandse Waterschapsbank, Unie van Waterschappen en ASN Bank de campagne 'Vang de watermonsters' hebben gelanceerd op 7 juni 2020. Ze roepen jong en oud op om een gratis meetkit te bestellen en wateronderzoek te doen bij een watertje in de buurt. De campagne duurt tot begin augustus en is corona-proof ingericht.

Iedereen kan meehelpen met het nationale wateronderzoek naar de waterkwaliteit van slootjes, vennen, poelen, beekjes en kleine plassen. In totaal zijn er 15.000 kits beschikbaar. Dit om nog een veel beter beeld van de waterkwaliteit in Nederland te krijgen.

Hoe schoon is het water?

De pilot van vorig jaar wees uit dat het op een groot aantal plekken nog niet goed gaat met de kwaliteit van kleine oppervlaktewateren in Nederland. In Nederland monitort de overheid vooral de waterkwaliteit van grote wateren. Maar de kleine vennetjes, slootjes en plasjes in de buurt, de haarvaten van het watersysteem in Nederland, vallen hier meestal niet onder. Als veel mensen door heel Nederland met dit onderzoek helpen, kunnen we informatie verzamelen over hopelijk duizenden niet-onderzochte wateren. Dit is belangrijk, omdat schoon water de basis is voor biodiversiteit in en in en rond het water. Dus doe mee en bestel een gratis meetkit.

Meetkit

Met de meetkit onderzoekt iedere deelnemer de waterkwaliteit op een paar punten. Onder meer de helderheid van het water met een zelfgemaakte 'Secchi schijf', het nitraatgehalte met een meetstripje uit de kit en de aanwezigheid van planten en dieren. Burgeronderzoekers maken ook foto's om vast te leggen waar is gemeten en om de begroeiing en helling van de oever te laten zien. Op de website krijgen deelnemers op een speelse manier informatie over watermonsters. Ze krijgen ook tips over wat ze zelf aan de waterkwaliteit kunt bijdragen. Over het doorzicht, waterplanten en (water)dieren, krijgen deelnemers direct een online terugkoppeling. In het najaar publiceert Natuur & Milieu een uitgebreid rapport. Hierin zijn de resultaten van de duizenden gemeten wateren geanalyseerd en 100 locaties samen met wetenschappers van NIOO-KNAW, ter validatie van het burgeronderzoek, professioneel nagemeten. De meetgegevens kunnen tot 1 augustus ingediend worden.

Goede waterkwaliteit belangrijk voor plant en dier

Goede waterkwaliteit is ontzettend belangrijk voor de biodiversiteit. In en rond schoon water groeien veel soorten waterplanten en vinden watervogels, kikkers en insecten hun voedsel. Vissen kunnen er schuilen of paaien. Dit onderzoek is een volgende stap voor behoud en verbetering van de biodiversiteit. Roel Nozeman, expert biodiversiteit bij ASN Bank: 'Vorig jaar hebben we aangetoond hoe nuttig en leuk dit burgeronderzoek is. Dankzij meer de deelnemers konden we in kaart brengen hoe de waterkwaliteit in de kleine wateren in Nederland is. Helaas zagen we dat veel wateren in de eigen omgeving kwetsbaar zijn. Met meer deelnemers hopen we een volledige beeld te krijgen van de situatie in Nederland. Dat helpt om samen met de waterschappen in actie te komen.'

Vervuiling

De waterkwaliteit van de Nederlandse oppervlaktewateren staat onder druk. De belangrijkste bronnen van vervuiling die nog kunnen worden aangepakt zijn: mest en bestrijdingsmiddelen uit de landbouw en stoffen die via het rioolwater in het milieu komen zoals medicijnresten, frituurvet en verfresten. Mest en riooloverstorten hebben direct effect op de nitraatconcentratie, het doorzicht en de diversiteit aan waterleven. Met de onderzoeksgegevens kunnen onder meer de waterschappen inzetten op maatregelen om watervervuiling waar mogelijk bij de bron aan te pakken.

Meer info: **www.vangdewatermonsters.nl**

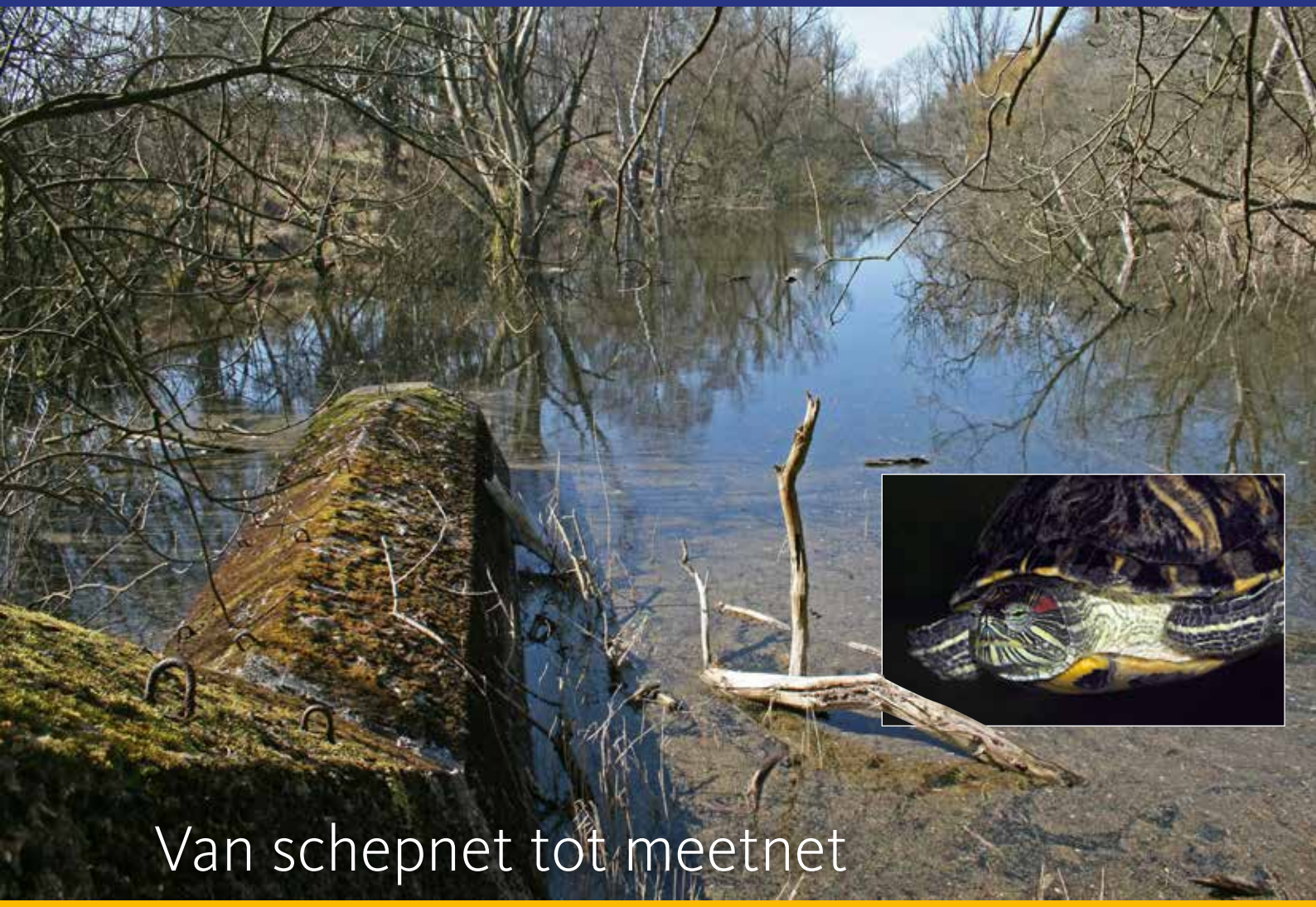

Van schepnet tot meetnet

(Foto: Sjek Venhuis)

Vrijwilliger aan het woord: Sjek Venhuis

De Nederlandse kuststrook ligt nog steeds bezaaid met wrange herinneringen aan een diep-tragische periode van onze geschiedenis. De Duitse bezetters achtten het noodzakelijk hun vrees voor een geallieerde invasie te concretiseren in de Atlantikwall, een verdedigingslinie van Noord-Noorwegen tot de Spaanse grens. Extra strategische locaties kregen naast een kustverdediging ook een landfront, voor het geval de bevrijders toch onverhoopt aan de achterzijde zouden verschijnen.
Den Haag was zo'n plaats, vooral vanwege de haven van Scheveningen en de bestuurszetel van Rijkscommissaris Seyss-Inquart. Een deel van het landfront daar werd gevormd door een licht zigzaggend gegraven tankgracht van 27 meter breed tussen Kijkduin en het Gemeentemuseum. Voor het aanleggen moest een deel van een woonwijk worden gesloopt. In totaal moesten 2700 huizen worden verwijderd om langs de gracht een vrij schootsveld te bewerkstelligen van een paar honderd meter.
Halverwege de vijftiger jaren ving ik als knaapje in de restanten van die gracht mijn eerste kikkervisjes, met een schepnet, 500 meter van mijn huis.
10 jaar geleden verhuisde ik naar de gemeente Velsen, onwetend van de historische parallellen die ik daar zou aantreffen.
Hemelsbreed 750 meter van mijn huis liggen de overblijfselen van de 'Vesting IJmuiden', voor een deel eveneens bestaand uit een tankgracht -hier, voor de hand liggender, tankval geheten-. Alsof dat nog niet genoeg was is de laan waar ik woon genoemd naar een villa die destijds gesloopt werd voor het broodnodige schootsveld.
De tankgracht ligt grotendeels in het niet-openbaar toegankelijke, beboste deel van het duingebied Duin en Kruidberg en bestaat uit een vijftal segmenten met een totale lengte van 1200 meter. Het gebied is in beheer van Natuurmonumenten. Met een vergunning van deze vereniging in mijn rugzak inventariseer ik daar de libellen. In de gracht komen nog veel meer bijzondere organismen voor, zoals – ja, daar komen ze – lettersierschildpadden. Ik elk van de vijf segmenten zijn ze gesignaleerd, ook al liggen sommige delen mijlenver van de bewoonde wereld.
Tot nu toe heb ik deze reptielen als bijvangst beschouwd en, als ze er mooi bij lagen, gefotografeerd. Mij is gevraagd meer belangstelling voor hun te tonen en de daaruit voortvloeiende gegevens te registreren via het Meetnet. Ik ga dat doen.

Sjek Venhuis

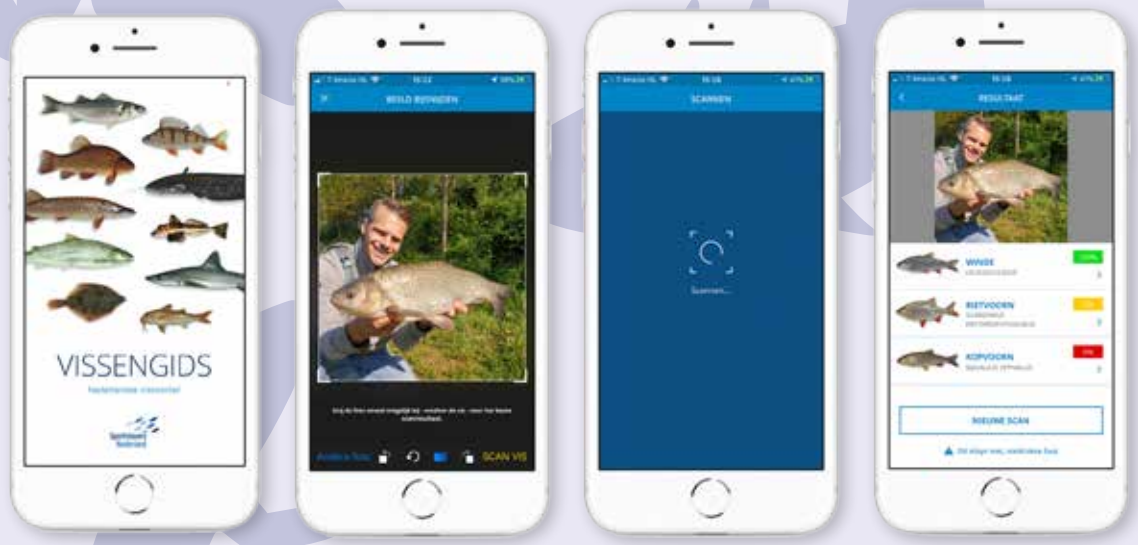

Screenshots uit de app (Bron: Sportvisserij Nederland)

Vissenscanner

Nieuwe functie in de Vissengids app

Heb jij een vis gevangen, maar weet je niet precies welke soort? Met de unieke vissenscanner herkent je smartphone meteen automatisch de juiste vissoort. De app herkent alle 74 Nederlandse zoetwatervissen. Later volgt de herkenning voor de Nederlandse zeevissen.

De vissenscanner is een nieuwe functie in de Vissengids app, die gratis te downloaden is in Google Play en de App Store. De scanner analyseert een camerafoto met vis of beelden uit de galerij van je smartphone en herkent direct automatisch de juiste soort. Bij gebruik van een goede foto klopt de uitkomst in minimaal 95% van de gevallen, zo blijkt uit tests. Twijfels over de uitkomst zijn meteen te melden in de app.

Waarnemingen worden automatisch opgeslagen om analyses te kunnen doen op de biodiversiteit in Nederlandse wateren. De app vormt zo een extra hulpmiddel om analyses op vissoorten te kunnen uitvoeren, naast bijvoorbeeld de database met vangstgegevens van visserijkundig onderzoeken en het vangstenplatform MijnVISmaat, dat inmiddels honderdduizenden vangsten van sportvissers bevat.

Subtiele verschillen

Voor (vis)onderzoekers, biologen en ecologen is de vissenscanner een welkom instrument, want juist de determinatie van vis blijkt met het blote oog vaak lastig. Ook Sportvisserij Nederland krijgt veel vragen over de juiste benamingen voor vis, met name via social media. Onderzoekers kunnen de verzamelde gegevens gebruiken om beter zicht te krijgen op de biodiversiteit in een gebied. Met name de waarnemingen van vissen in Nederland zijn op dit moment nog beperkt, terwijl de vraag hiernaar vanuit de onderzoekswereld juist groeit. Ook voor duikers en beroepsvissers is de vissenscanner een betrouwbaar hulpmiddel voor het determineren van vissen.

35.000 visfoto's voor het trainen van het algoritme

Met de groeiende mogelijkheden voor herkenning van dieren vond Sportvisserij Nederland het tijd om de mogelijkheden van herkenning van vissen te onderzoeken. In 2019 klopte de sportbond aan bij het consortium Naturalis Biodiversity Center, Waarneming.nl en Cosmonio Imaging BV. Zij hebben vervolgens hun uitgebreide ervaring en expertise op het gebied van biodiversiteit en kunstmatige intelligentie ingezet om een zelflerend algoritme te ontwikkelen. Om het algoritme van de vissenscanner te trainen, verzamelde Sportvisserij Nederland meer dan 35.000 gecontroleerde foto's van zoetwatervissen.

Het resultaat is een app voor visherkenning van een kwaliteit en omvang die nergens anders ter wereld bestaat. Hoe meer de app wordt gebruikt, hoe accurater de herkenning wordt. Gedeelde waarnemingen – een foto, vissoort, locatie en tijdstip – komen in een centrale, goed beveiligde database van Sportvisserij Nederland terecht.

Meer informatie: **www.vissenscanner.nl**